Herziening van het curriculum in het primair en voortgezet onderwijs

Plan van aanpak

De Onderwijscoöperatie en de regiegroep Onderwijs2032 (PO-Raad en VO-raad, AVS, LAKS en Ouders & Onderwijs) hebben bij de aanbieding van de rapporten naar aanleiding van de verdiepingsfase Onderwijs2032[1] geconcludeerd dat het noodzakelijk is om tot een geactualiseerd curriculum te komen. De huidige kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs zijn inmiddels tien jaar oud en sluiten niet meer volledig aan op de veranderingen in de samenleving en wat de huidige maatschappij noodzakelijk acht. Een integrale herziening van de kerndoelen en eindtermen moet de samenhang in het onderwijs bevorderen, de overladenheid van het onderwijsprogramma terugdringen, en leiden tot een meer stabiele en heldere opdracht aan scholen. Bovenal moet het leerlingen optimale kansen bieden en ze de bagage meegeven die ze nodig hebben voor hun toekomst.

In reactie op onze rapportages heeft de staatssecretaris van Onderwijs in een brief aan de Tweede Kamer[2] de kaders geschetst voor een geactualiseerd curriculum. In deze notitie doen we – de Onderwijscoöperatie, de PO-Raad, de VO-raad, AVS, LAKS en Ouders & Onderwijs – gezamenlijk, als coördinatiegroep, een voorstel voor de inrichting van de volgende fase van curriculumherziening. De kern ervan is de ontwikkeling van bouwstenen die de basis zullen vormen voor een integrale herziening van de kerndoelen en eindtermen. Die ontwikkeling ontstaat in nauwe interactie met de onderwijspraktijk: leraren krijgen – in samenspraak met betrokkenen in en om de school – een centrale rol. We geven graag gezamenlijk uitvoering aan dit plan van aanpak. Hierbij bouwen we voort op de inzichten die we in de verdiepingsfase hebben opgedaan.

Het voorstel bestaat uit drie onderdelen, die we hieronder uitwerken:

- het ontwikkelen van bouwstenen die gezamenlijk een basis vormen om in een volgende fase tot geactualiseerde kerndoelen en eindtermen te komen,
- het stimuleren en ondersteunen van het gesprek in scholen over curriculumontwikkeling,
- het ontwikkelen van een voorstel voor het vervolg van het herzieningsproces waarin sprake is van samenhang tussen de curriculumontwikkeling in de scholen en op landelijk niveau.

Tot slot gaan we in deze notitie kort in op de benodigde facilitering en organisatie.

1. Ontwikkelen van bouwstenen

In deze fase wordt de basis gelegd van het kerncurriculum voor het primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs. Dit kerncurriculum beslaat dat wat van belang is voor alle leerlingen en moet compact zijn, zodat scholen de ruimte hebben om eigen keuzes in hun onderwijsaanbod te maken. De eerste stap bestaat uit het beschrijven van bouwstenen die de kern bevatten van wat alle leerlingen moeten kennen en kunnen. De bouwstenen vormen samen de basis voor een integraal ontwerp van een geactualiseerd, formeel curriculum van het primair en voortgezet onderwijs.

De inhoud van de bouwstenen

De bouwstenen bestaan per thema of leergebied uit een beschrijving van:

- uitgangspunten en fundamentele inzichten (beschrijving van de brede doelstelling van een leergebied of thema in relatie tot de drie hoofddoelen van het onderwijs, te weten

[1] Kamerstukken 2016/2017, 31293, nr. 346
[2] Kamerstukken 2016/2017, 31293, nr. 353

kennisontwikkeling, maatschappelijke vorming en persoonsvorming, en een beschrijving van de kernconcepten en principes van het thema of leergebied),
- essentiële kennis en vaardigheden (beschrijving van de essentiële kennis en vaardigheden voor het thema of leergebied en waar relevant ook houdingen, die horen bij fundamentele inzichten).

De bouwstenen worden beschreven voor verschillende niveaus in het primair en het voortgezet onderwijs, waardoor een heldere doorlopende leerlijn voor leerlingen ontstaat. De bouwstenen beschrijven wat leerlingen in verschillende perioden van hun leerloopbaan moeten kennen en kunnen. Dit betekent dat de essentiële kennis en vaardigheden worden uitgewerkt op verschillende leeftijdsniveaus, bijvoorbeeld voor de onderbouw en de bovenbouw van het primair onderwijs en de onderbouw en bovenbouw van het voortgezet onderwijs Voor wat betreft het vmbo moeten de bouwstenen aansluiten op de vernieuwde beroepsgerichte vakken.

De bouwstenen worden voorzien van voorbeelden die laten zien hoe scholen ze in de praktijk kunnen concretiseren, bijvoorbeeld in de vorm van lesactiviteiten. Ook geven ze inzicht in de keuzeonderdelen waar scholen, in aanvulling op het kerncurriculum, op hun eigen manier invulling aan kunnen geven.

Een basis voor een integraal curriculumontwerp
De bouwstenen bieden een basis om in een volgende fase te komen tot een integraal curriculumontwerp voor het primair en voortgezet onderwijs, met geactualiseerde kerndoelen en eindtermen. Overeenkomstig de brief aan de Tweede Kamer[3] worden daarom bouwstenen ontwikkeld voor:

- Nederlands,
- rekenen en wiskunde,
- Engels,
- burgerschap,
- digitale geletterdheid,
- vakoverstijgende vaardigheden.

In de brief aan de Tweede Kamer[4] wordt geschetst dat eventueel actualisatie en concretisering van overige leergebieden nodig zijn. In lijn daarmee stellen we voor ook bouwstenen te ontwikkelen voor de vakinhoudelijke leergebieden die alle leerlingen in het huidige curriculum krijgen aangeboden, van primair tot voortgezet onderwijs. Dat doet bovendien recht aan de initiatieven van vakverenigingen en andere partijen die actief aan de actualisatie van hun vakdisciplines werken. Ten derde wordt zo een goede basis gelegd voor een integraal curriculumontwerp.

Voor de ontwikkeling van bouwstenen stellen we voor de indeling van de huidige kerndoelen in het voortgezet onderwijs als vertrekpunt te nemen. In de bouwstenen zal aandacht zijn voor de eigenheid van de vakdisciplines. Het betreft de volgende leergebieden:

- mens en natuur,
- mens en maatschappij,
- kunst en cultuur,
- bewegen en sport.

Tot slot stellen we voor ook het thema persoonsvorming verder uit te werken. In de verdiepingsfase hebben de partijen die zitting hebben in de huidige coördinatiegroep opgemerkt dat scholen en leraren daar behoefte aan hebben.

[3] Kamerstukken 2016/2017, 31293, nr. 353
[4] Idem

Nadere verkenningen
In de afgelopen maanden zijn diverse, voor de curriculumherziening relevante, onderwerpen uitgediept. Vanuit het oogpunt van zorgvuldigheid stellen we voor enkele van die onderwerpen in het curriculumherzieningsproces nader te verkennen. Het gaat om de volgende onderwerpen:

- De huidige overladenheid van het onderwijs, in het bijzonder in het primair onderwijs.
- De manier waarop toetsing, examinering en verantwoording moeten worden aangepast als sluitstuk van het curriculum. Het gaat dan onder meer om de vraag wat 'kern en keuze' betekenen voor de eindtoets in het primair onderwijs en de centrale examinering in het voortgezet onderwijs, maar ook om de vraag hoe behalve meetbare ook merkbare resultaten zichtbaar gemaakt kunnen worden.
- Versterking van de samenhang in het primair en het voortgezet onderwijs door middel van een geïntegreerd curriculum.

Deze thema's zullen dit jaar nader worden verkend met leraren, schoolleiders en bestuurders uit het primair, het voortgezet en het vervolgonderwijs. Ook experts als het College voor Toetsen en Examens, de Inspectie voor het Onderwijs, (inter)nationale wetenschappers en het bedrijfsleven zullen daarbij worden betrokken.

Deze verkenningen vinden plaats onder regie van de coördinatiegroep. De uitkomsten bieden we tegelijk met de ontwikkelde bouwstenen aan, zodat ze mede benut kunnen worden bij het integrale curriculumontwerp.

Werkwijze om tot de bouwstenen te komen

Ontwikkelteams met een centrale rol voor leraren
Per thema of leergebied wordt een ontwikkelteam van leraren uit het primair en het voortgezet onderwijs gevormd. Deze teams voeren de ontwikkeling van de bouwstenen voor de thema's en leergebieden aan. De leraren beschikken over overtuigende (vakinhoudelijke) kennis en ervaring, zijn afkomstig van scholen met verschillende onderwijsconcepten uit verschillende regio's en beslaan met elkaar de hele periode van de start van het primair onderwijs tot het einde van het voortgezet onderwijs. Ook twee schoolleiders en twee medewerkers van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) werken in de teams mee. De teams stemmen geregeld af met schoolbesturen.

Gevoed door de praktijk
De ontwikkelteams beginnen met datgene wat zich al in de schoolpraktijk heeft bewezen en laten zich informeren en inspireren door leraren die daaraan hebben gewerkt. Ze benutten de inzichten uit de eerdere fases in deze curriculumherziening en betrekken beschikbare wetenschappelijke inzichten bij de ontwikkeling van de bouwstenen. In verschillende rondes werken ze vervolgens conceptbouwstenen uit en maken die tussentijds on- en offline bekend, zodat ze input en feedback kunnen verzamelen, die ze bij de nadere uitwerking van de bouwstenen kunnen benutten. Dat gebeurt op de volgende manieren:

- Aan ieder ontwikkelteam zijn minimaal zes scholen verbonden waarin lerarenteams actief werken aan uitwerkingen van het thema op schoolniveau. De scholen vormen een goede mix van vernieuwende en meer traditionele onderwijsconcepten. Ze geven feedback op de deelopbrengsten en beproeven die in de praktijk. De uitwerkingen leiden tot concrete inzichten in de manier waarop de bouwstenen in de praktijk werken en resulteren in voorbeelden van de bouwstenen op schoolniveau.

- Met professionele netwerken, zoals de vakverenigingen, maar bijvoorbeeld ook de taal- en rekencoördinatoren, het Profielenberaad en de Alliantie burgerschap, worden voorafgaand aan de start van de ontwikkelteams afspraken gemaakt over de input en de feedback die ze willen leveren en de momenten en de manier waarop ze dat kunnen doen. Zo wordt de vakinhoudelijke expertise van leraren op het gebied van curriculumontwikkeling optimaal benut.

- Ook relevante expertisecentra worden bij de ontwikkelteams betrokken, bijvoorbeeld EP-Nuffic (internationalisering), Kennisnet (digitale geletterdheid), de stichting Gezonde school (gezonde leefstijl) en het LKCA (kunst en cultuur).

- Leerlingen leveren input en feedback aan de ontwikkelteams via het LAKS. Ouders kunnen op een aantal momenten in landelijke bijeenkomsten van Ouders & Onderwijs feedback geven. Ook de scholen die de bouwstenen in de praktijk beproeven betrekken ouders en leerlingen bij de feedback die ze aan het ontwikkelteam geven.

- De voorschoolse instellingen (onder andere vanwege een doorlopende leerlijn van voor- naar vroegschoolse educatie), het vervolgonderwijs en de lerarenopleidingen worden betrokken per ontwikkelteam, maar ook op bestuurlijk niveau vanuit de coördinatiegroep. Zo wordt de doorlopende leerlijn geborgd en expertise benut.

- Het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en educatieve uitgeverijen worden vanwege hun inhoudelijke inbreng bij het proces betrokken. Ze hebben gedurende het gehele proces de mogelijkheid om bij te dragen en worden daar waar relevant actief bij het proces betrokken.

Inhoudelijke expertise
De ontwikkelteams worden in het proces bijgestaan door een expertgroep die bestaat uit (internationale) wetenschappers, waaronder van de SLO, en leraren die hun sporen op het gebied van curriculumontwikkeling hebben verdiend. Zij reflecteren op de inhoudelijke kwaliteit van de tussenproducten, kunnen vragen uitwerken of vakdidactici en experts leveren die volgens de ontwikkelteams interessant voor hen zijn. Ze geven advies over complexe inhoudelijke vraagstukken. De expertgroep adviseert daarnaast de coördinatiegroep over het geheel aan bouwstenen, onder andere voor wat betreft de mate van samenhang, de doorlopende leerlijn en de kern, en levert in het voorjaar van 2018 een advies op over de inhoudelijke voorwaarden voor de volgende fase.

Een heldere opdracht voor ontwikkelteams
De ontwikkelteams beginnen met een welomschreven opdracht. Uit buitenlandse ervaringen blijkt dat een helder kader bijdraagt aan een succesvol resultaat. Die opdracht beschrijft de (tussen)producten die de ontwikkelteams opleveren en de kwaliteitscriteria en uitgangspunten die ze daarbij moeten hanteren. Het gaat daarbij onder andere om samenhang, beperking van de bouwstenen tot de kern en zorgen voor een doorlopende leerlijn. De eerdergenoemde expertgroep zal de werkopdracht ontwikkelen in interactie met scholen en overige betrokkenen, zoals het vervolgonderwijs. Ze benutten daarbij de inzichten die in eerdere fases van de curriculumherziening zijn opgedaan.

Monitoring van het proces
We vinden het van belang het ontwikkelproces actief te monitoren. Dat gebeurt enerzijds door de expertgroep, die gedurende het hele proces reflecteert op en adviseert over de inhoudelijke kwaliteit van de ontwikkelde bouwstenen. Anderzijds willen we een aparte monitor inrichten die inzicht geeft in de lessen die we kunnen trekken uit deze vernieuwde curriculumaanpak. Zo kunnen we inzicht opdoen in wat versterking van de samenhang in het curriculum betekent voor de teamontwikkeling op school en of een leraar extra ontwikkeltijd nodig heeft om zijn lessen te ontwerpen. Ook kunnen we uit het proces leren wat op landelijk niveau nodig is om tot een periodiek systematisch proces van herziening van het curriculum te komen. Ten slotte willen we de ervaringen die in dit traject worden opgedaan benutten om te bepalen wat de beste formele positie is van leraren en andere betrokkenen bij het ontwikkelen en vaststellen van een herzien curriculum.

Proces en facilitering van het ontwikkelen van bouwstenen
Vóór de zomer van 2017 wordt de opdracht van de ontwikkelteams voorbereid, inclusief het inzichtelijk maken van goede praktijkvoorbeelden en wetenschappelijke inzichten. Op korte termijn beginnen we met de openbare, transparante werving van leraren in het primair en het voortgezet

onderwijs die deel willen uitmaken van de ontwikkelteams. Ook de scholen die met de ontwikkelteams zullen gaan meewerken worden op korte termijn geworven, zodat de leraren en de scholen daar na de zomer voor vrijgesteld kunnen worden.

Hoe de stappen in het proces er tot het voorjaar van 2018 uitzien, kunt u lezen in de bijgevoegde infographic.

2. Het gesprek op scholen stimuleren en ondersteunen

Naast de hier beschreven landelijke herziening vinden we het van belang om te investeren in het gesprek over curriculumontwikkeling op school. Dat gesprek, dat van alle tijden is, krijgt extra urgentie door deze aankomende herziening en doordat op 1 augustus 2017 het nieuwe toezichtkader van de Inspectie voor het Onderwijs van kracht wordt. Het schoolplan is vanaf die datum het uitgangspunt voor het toezicht: maakt de school waar wat hij ouders en leerlingen in zijn schoolplan belooft? Ook de eigen visie van de school op het curriculum speelt een rol in de beoordeling van de inspectie.

Om scholen bij het voeren van dit gesprek te stimuleren en te ondersteunen, ontwikkelen we gespreksmateriaal, organiseren we regionale bijeenkomsten en brengen we goede voorbeelden in kaart, zodat scholen van elkaar kunnen leren. Ook de SLO stelt expertise beschikbaar waarmee scholen zelf met curriculumontwikkeling aan de slag kunnen.

3. Hoe verder kerndoelen en eindtermen actualiseren

De bouwstenen die de leraren(teams) hebben ontwikkeld, bieden we in het voorjaar van 2018 aan de staatssecretaris of minister van Onderwijs aan. De bouwstenen vormen samen met de uitkomsten van de verkenningen de basis voor een integraal ontwerp van de herijkte kerndoelen en eindtermen. Dat ontwerp moet vervolgens getest worden op scholen, waarna het definitief vastgesteld kan worden. Tegelijkertijd blijft het gesprek over het curriculum en de ontwikkeling van de bouwstenen in de scholen onverminderd van belang. Wanneer beide trajecten zich parallel en in synergie ontwikkelen, is dat de beste garantie dat scholen vanaf 2020/2021 met een geactualiseerd, formeel curriculum aan de slag kunnen dat aansluit bij de onderwijspraktijk.

De best mogelijke inrichting van dat proces is onderdeel van ons advies. De ervaring die we nu opdoen wordt benut voor een duurzame periodieke en integrale herijking van het landelijk curriculum. Hierin moet ook de formele positie van de beroepsgroep van leraren goed zijn geborgd. Het idee van een orgaan, zoals voorgesteld in het advies van de Onderwijscoöperatie, wordt in de verkenning ter voorbereiding op het advies over het vervolg betrokken.

De borging van tijd en ruimte voor leraren, is een essentiële randvoorwaarde om de volgende fases succesvol te doorlopen.

4. Facilitering en organisatie

Aan het hier beschreven proces willen we graag als coördinatiegroep gezamenlijk uitvoering geven. De coördinatiegroep is verantwoordelijk voor de inrichting en de coördinatie van de activiteiten zoals in dit voorstel beschreven. Aan het einde van het proces stelt de groep de bouwstenen die de ontwikkelteams ontwikkelen vast, evenals de uitkomsten van de verkenningen. Ze overhandigt die samen met de inzichten uit de monitor en een advies over de volgende fase van de curriculumherziening aan de staatssecretaris of minister van Onderwijs. Vanzelfsprekend vindt tijdens het proces nauwe afstemming plaats met het ministerie van OCW vanwege de stelselverantwoordelijkheid van het ministerie voor het curriculum.

Om tot een effectieve gemeenschappelijke uitvoering te komen ondersteunt een tijdelijke werkorganisatie de coördinatiegroep. De werkorganisatie bestaat uit een interdisciplinair team met medewerkers van de verschillende organisaties die bij het proces betrokken zijn.

Degenen die deelnemen in de ontwikkelteams en de daaraan verbonden scholen worden vrijgesteld binnen hun aanstellingsomvang. Zij hebben recht op vrijstelling, zoals binnen de cao's geregeld. Om deze vrijstelling te financieren is tot mei 2018 4,5 miljoen euro nodig. We vragen het ministerie van OCW hiervoor middelen beschikbaar te stellen. Daarnaast zijn middelen nodig voor de werkorganisatie en de benodigde inzet van de SLO.